

SPREKENDE GEBOUWEN

SANATORIUM WORDT MONUMENT

WAAR HILVERSUM ARCHITECT JAN DUIKER OPDRACHTGEVER DE VERENIGING ZONNESTRAAL BOUWJAAR 1928
HUIDIGE BESTEMMING KLINIEK BIJZONDER GEBOUWD ALS KUUROORD VOOR DIAMANTSLIJPERS

TEKST: *Ellen Leijser* FOTOGRAFIE: *Graciela Rossetto*

Het was niet bedoeld voor de eeuwigheid, maar is nu toch een monument. Zonnestraal, ooit een sanatorium, straalt als nooit tevoren.

De ijskoude winterzon straalt mysterieus door de bomen van landgoed Zonnestraal in Hilversum. De frisse lucht prikkelt de longen. Die gezonde lucht speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van het complex dat in 1928 is gebouwd. Sanatorium Zonnestraal was bedoeld als hersteloord voor diamantslijpers met tuberculose. Wereldwijd wordt het gebouw - een juweel van beton en glas - van architect Jan Duiker (1890-1935) beschouwd als een ultiem voorbeeld van het Nieuwe Bouwen. Een halve eeuw geleden raakte het complex in verval. Met veel tijd en misschien wel nog meer energie stortten de architecten Wessel de Jonge en Hubert-Jan Henket zich op de restauratie. Samen met Henket staan we voor het monument. Hij is veel meer dan de restauratiearchitect. Hij werkt al bijna dertig jaar aan het project en Zonnestraal zit tot diep in zijn vezels. Om de filosofie van de restauratie uit te leggen, duikt hij

eerst in het verleden. 'Aan het einde van de negentiende eeuw zijn er kunstenaars, intellectuelen en schrijvers die een nieuwe wereld voor ogen hadden. Zij, van wat wij de Moderne Beweging noemen, verwierpen de tradities van hun voorgangers. Dat was allemaal maar burgerlijk gedoe, dat wilden zij niet. Duiker was een van hen.' Duiker had een interessante gedachtegang, vindt Henket. 'Het verleden was niet interessant. De modernisten keken alleen nog naar het heden en de toekomst. Zeer dynamisch. En als je iets bouwde, dan maakte je dat voor de periode dat het nodig was, niet langer. Want als ik de traditie van mijn voorouders verwerp, dan wil ik niet jou opzadelen met mijn tradities. Heel consequent. En dat uitgangspunt is heel essentieel voor wat hier staat.' Duiker ging er namelijk van uit dat tuberculose binnen een paar decennia te genezen zou zijn met medicijnen. Het sanatorium zou daarmee zijn functie verliezen. 'Dus zijn redenatie was: we hebben een gebouw voor dertig jaar >

De architecten Hubert-Jan Henket (hierboven) en Wessel de Jonge namen samen de restauratie van Sanatorium Zonnestraal onder hun hoede. Het gebouw van Jan Duiker (1890-1935) is een geslaagde fusie van beton met rafijne raamsponningen en veel glas.

Zonnestraal moest licht en luchtig zijn, 'wegzweven' als je ervoor staat. Toen de raamsponningen hun originele Duikerblauwe kleur hadden gekregen, was dat effect weer optimaal.

nodig. Hij maakte het als een passende handschoen. Voor het nu: functioneel en simpel. Duikers ontwerpen moesten zo rationeel mogelijk zijn: vorm volgt functie. Elke ruimte is precies op maat, geen krimp te veel; een zuivere logica.'

Wegwerpgebouw

Henket lacht en noemt het ironisch dat een gebouw dat voorbestemd was voor een tijdelijk leven, van de sloophamer is gered. 'Duiker zette het neer als wegwerpgebouw, maar wij bewaren het voor de toekomst. Dat is een beetje vreemd. Duiker was zeer anti-heemschut. Hij moest niets hebben van traditie.' Toch is het goed te verklaren. 'Ten eerste houden wij van dit complex. Het is zo schitterend, je bent wel gek als je dat verloren laat gaan. Het is ook van sociaal-culturele waarde. De diamantbond was de eerste vakbond van Nederland. En het wordt internationaal gezien als een van de belangrijkste gebouwen van de Moderne Beweging.' Alle reden dus om Zonnestraal te restaureren. 'Alleen is nu bepaald dat het een monument is. Het is een kunstwerk. Wij hebben het verheven tot kunst en dat is precies wat Duiker nooit gewild zou hebben. En toch is het een belangrijke beslissing.' Bij de jongste restauratie, die in 2001 begon, is besloten om het hele complex terug te brengen naar de originele staat.

Uiteraard wordt er wel zo veel mogelijk rekening gehouden met de eisen van deze tijd. 'Maar die oorspronkelijkheid is de enige reden waarom Zonnestraal zo waardevol is, dat is dus een logische redenering. We moesten veel slopen, want er was afschuwelijk aangebouwd: dikke kozijnen, bakstenen schoorstenen. Het was verschrikkelijk.' Het hoofdgebouw is klaar, de beide paviljoens – hier sliepen de diamantslijpers in sobere kamertjes van drie bij drie meter – moeten nog flink onder handen worden genomen. Henket wijst naar een van de paviljoens. 'Kijk toch eens naar die bakstenen', gruwelt hij. 'Gelukkig hebben we de kozijnen al wel in de originele kleur blauw geschilderd. Die hadden een heel vieze kleur groen.' 'Dat blauw was een bewuste keuze van Duiker. Als je voor het gebouw staat, moet het zweven. Het moet licht en luchtig zijn. Tegen de hemel vloeit het blauw weg. Mooie gedachte, toch?' Henket schudt stellig zijn hoofd op de vraag of hij hier met een trots gevoel rondloopt. 'Nee, want niet ik, maar Duiker heeft het gemaakt. Ik ben wel ongelooflijk tevreden. Want ik zal je zeggen, we hadden nooit kunnen verwachten dat het zó mooi was. Pas toen het hoofdgebouw uit de steigers kwam, zagen we het. Het was als het uitpakken van een mooi cadeau.' www.zonnestraal.org